

ارانی که بود و چه کرد؟

۱۵ بهمن ۱۳۹۳ ساعت ۱۸:۱۱

روز ۱۴ بهمن ۱۳۱۸ تقی ارانی از بنیان پیدایش جنبش چپ و از موسسان حزب توده ایران در ۳۸ سالگی در زندان رضاخان درگذشت. تقی ارانی فرزند ابوالفتح ارانی در ۱۲۸۲ ش. در تبریز چشم به جهان گشود. او دوره ابتدایی را در مدرسه فیوضات تبریز به پایان برد و برای ادامه تحصیل راهی تهران شد.

روز ۱۴ بهمن ۱۳۱۸ تقی ارانی از بنیان پیدایش جنبش چپ و از موسسان حزب توده ایران در ۳۸ سالگی در زندان رضاخان درگذشت. تقی ارانی فرزند ابوالفتح ارانی در ۱۲۸۲ ش. در تبریز چشم به جهان گشود. او دوره ابتدایی را در مدرسه فیوضات تبریز به پایان برد و برای ادامه تحصیل راهی تهران شد. دوره متوسطه را از ۱۲۹۴ تا ۱۳۰۰ ش. در دارالفنون گذراند و یک سال به تحصیل دانش پزشکی در همان مدرسه پرداخت و در ۱۳۰۱ با سرمایه شخصی برای ادامه تحصیل در رشته شیمی به آلمان رفت. از ۱۳۰۵ بورسیه وزارت جنگ شد و از آنجا حقوق دریافت کرد. او هنگام تحصیل برای امرار معاش، مدتی نیز در چاپخانه کاویانی در آلمان کار کرد.

ارانی در ۲۸ آذر ۱۳۰۷ در دانشگاه برلین از رساله دکترای خود با عنوان «کاهش تاثیرات اسید ساب فسفریک بر تشکیل ترکیب ارگانیک» دفاع کرد. او مدتی نیز در دانشگاه برلین زبان فارسی را تدریس کرد و مقالاتی را نیز در دفاع از فرهنگ ایران باستان در مجلات فرنگستان و ایرانشهر به چاپ رساند.

نخستین نشانه های گرایش به اندیشه های سوسیالیستی و مارکسیستی در آثار ارانی در آلمان نمایان شد. البته این گرایش بیشتر پس از آشنایی و ارتباط با دو ایرانی مقیم آنجا به نامهای مرتضی علوی و احمد اسدی صورت گرفت. در پاییز ۱۳۰۴ ارانی با این دو نفر فرقه «جمهوری انقلابی ایران» را در برلین بنیان گذاردند.

پس از به سلطنت رسیدن رضاشاه فرقه «جمهوری انقلابی ایران» در رویکردی منفی نسبت به پادشاهی رضاخان بیانیه ای منتشر کرد و در آن اعلام داشت که این واقعه به معنی ادامه تسلط ثروتمندان بر فقرا است و ما خواهان آزادی و استقرار حکومت جمهوری ملی در ایران هستیم. نویسندگان بیانیه از مردم خواستند که هرچه زودتر حکومت را ساقط کرده و خود قدرت را در دست گیرند.

در پاییز ۱۳۰۶ فرقه «جمهوری انقلابی ایران» جزوه ای به نام «بیان حق» منتشر کرد که مهمترین بیانیه این فرقه سیاسی بود. انتشاردهندگان این بیانیه خواهان سرنگونی سلطنت پهلوی، از بین بردن اشراف و اعیان، حفظ منافع دهقانان و کارگران و برپایی جمهوری ملی شدند و اعلام داشتند که غایت مبارزه ما سرکوب دشمنان داخلی و خارجی ملت ستمدیده ایران است. این مواضع تند دولت ایران را به عکس العمل واداشت و مصرانه از دولت آلمان خواستار اخراج دانشجویانی شد که در این جریان دست داشتند و البته تا حدودی موفق هم شد. ارانی از اخراج در امان ماند و کماکان توانست به تحصیل و فعالیت‌های خود ادامه دهد. حتی بورس تحصیلی او از طرف وزارت جنگ قطع نشد. سپس آزادانه به ایران آمد و مشاغل و مناصب مهمی به دست آورد. حتی پس از دستگیری وی در ۱۳۱۶ نیز هیچگونه اشاره ای به فعالیت‌های وی در این دوران نشده است. در گزارش‌هایی هم که توسط محمدعلی فرزین وزیر مختار ایران در آلمان در مورد رفتارهای سیاسی دانشجویان ایرانی حاضر در آنجا به ایران فرستاده شده است، حرفی از ارانی نیست. در مورد ایدئولوژی فرقه جمهوری اختلاف نظر وجود دارد. ایرج اسکندری که در زمان تحصیل در فرانسه بنا بر توصیه عموی خود سلیمان میرزا اسکندری با فرقه همکاری داشت، آنان را دارای ایدئولوژی کمونیستی می‌داند و از آن با عنوان «نخستین گروه دانشجویان کمونیست» نام می‌برد.

ارانی فرقه «جمهوری انقلابی ایران» را فرقه ای کاملاً کمونیستی می‌داند و بررسی مواضع فرقه در بیانیه‌ها نیز موید همین نظر است.

ارانی در ۱۳۰۸ به ایران بازگشت و در چندین مدرسه از جمله ایرانشهر، ثروت، معرفت و دارالمعلمین دروس فیزیک و شیمی و زبان آلمانی و بعضی درس‌های تخصصی دیگر را تدریس کرد. او همچنین سعی در جذب دانش آموزان با استعداد مدارس دیگر به محفل خانگی خود داشت. همین جلسات کم‌کم گروهی را دور ارانی جمع کرد که منشا بحث‌های بسیار زیادی شد. بسیاری از آنها جزو افرادی بودند که بعداً دستگیر شدند و عنوان «گروه ۵۳ نفر» بر آنها نهاده شد. همچنین بسیاری از آنها بنیانگذاران و رهبران حزب توده ایران شدند که برای همیشه ارانی را به عنوان رهبر معنوی خود پذیرفتند.

در بهمن ۱۳۱۲ چهار سال پس از ورود ارانی به ایران نخستین شماره مجله «دنیا» به چاپ رسید. همکاران ارانی ایرج اسکندری و بزرگ علوی بودند. تهیه مقالات علمی بر عهده ارانی بود و او علاوه بر این بر تمام مراحل کار، حتی غلط‌گیری مجله نظارت داشت. ارانی آن دسته از نوشته‌های خود را که جنبه علمی محض داشت با نام اصلی خود و نوشته‌های دیگر خود را با نام مستعار احمد قاضی به چاپ می‌رساند. از مجله «دنیا» در طول دو سال ۱۴ شماره به چاپ رسید و شمارگان آن در حدود ۲۰۰ نسخه بود. ارانی هدف از انتشار مجله را آشنا کردن خوانندگان با مبانی علمی تمدن جدید عنوان کرده بود. خط تبلیغی وی در این مجله اشاعه سوسیالیسم و کمونیسم بود که وی برای آنها سابقه ای به قدمت تاریخ جامعه بشری قائل بود. در همین سالها رابطه ای بین ارانی، نصرالله اصلانی معروف به کامران، از کمونیست‌های ایرانی عضو کمیترین، و عبدالصمد کامبخش شاهزاده قاجاری که مدتی در شوروی تحصیل کرده بود و سپس به نیروی هوایی پیوست و بعد از مدتی به جرم جاسوسی اخراج و زندانی گردید، برقرار شد.

ارانی در ۱۶ اردیبهشت ۱۳۱۶ دستگیر شد. پیش از او چند نفر دیگر دستگیر شده بودند. ارانی در دفاعیه خود در رابطه با دستگیر شدگان و متهمان مدعی شد که گناه بازداشت شدگان تنها «داشتن یک عقیده اجتماعی» بوده است. به نظر ارانی مصوبه ۲۲ خرداد ۱۳۱۰ مجلس شورای ملی مبنی بر اینکه داشتن هرگونه رویه یا مرام اشتراکی یا عضویت در گروه یا جمعیتی با این مرام، چه در ایران و چه در خارج از کشور جرم است، و از معتقدان به این اندیشه با عنوان «مقدمین علیه امنیت کشور» نام برده شده است مخالف قانون اساسی و روح آزادی است، زیرا این مصوبه منجر به محدودیت فکر می شود. او از این مصوبه با عنوان «قانون سیاه» نام برد و خواهان لغو آن شد. سپس سه عامل غیر قضایی را باعث به وجود آوردن این دستگیریها دانست: «سیاست داخلی به جهت ترساندن توده از آزادی افکار و عقاید، سیاست خارجی برای انتظام بعضی روابط، شهوت فوق العاده شهربانی تهران برای تظاهر و خودنمایی» در نهایت اینکه این یک فرقه ساختگی است که «ساختمان آن روی میز اداره سیاسی شهربانی انجام گرفته و بر همه تحمیل شده است» ارانی ۱۵ دلیل بر مجرم بودن شهربانی و نادرست بودن ادعای نامادستان اقامه کرد و سرانجام اعلام داشت «من شخصا داخل جریان فرقه اشتراکی نبوده و چنین فرقه ای را تاسیس نکرده ام و به عقیده من چنین فرقه ای اصلا وجود ندارد»

سرانجام رای دادگاه عالی جنایی در باره «گروه ۵۳ نفر» اعلام شد و تقی ارانی برای عضویت در فرقه اشتراکی در ایران طبق ماده یک قانون مصوب ۱۳۱۰ به ۱۰ سال حبس مجرد محکوم گردید و گفته شد که اشد مجازات در باره او قابل اجراست. در داخل زندان بدترین شرایط را برای ارانی ایجاد کردند و بیشترین سختگیریها و شکنجه های جسمی و روحی نصیب او شد و بیشتر دوران زندان را در انفرادی گذراند. از جمله دلایل این سختگیریها رفتار ارانی دانسته اند که «با شور و شوق انقلابی بی نظیری مشغول فعالیت سیاسی و مبارزات بود» سلول ارانی را دائماً تغییر می دادند؛ و دیگر اینکه ارانی در دادگاه شهربانی را مجرم دانست که احتمالاً همین موضوع بر سختگیری علیه وی افزود.

سرانجام ارانی در ۱۴ بهمن ۱۳۱۸ در ۳۸ سالگی در زندان درگذشت. مسئولان زندان علت مرگ او را بیماری تیفوس که در زندان شیوع پیدا کرده بود عنوان کردند. ولی دوستان ارانی معتقد بودند که او را در زندان کشته اند و علائم مسمومیت در بدن او وجود داشته است. البته شرایطی که برای او در زندان ایجاد کردند به نحوی بود که به مرگ او منجر شود. کالبد ارانی به شکلی درآمد بود که به سختی شناسایی شد. پیکر او را در ابن بابویه تهران به خاک سپردند.

فرهنگ ناموران، دفتر ادبیات انقلاب اسلامی، ج ۲، تهران ۱۳۸۴، ص ۳۳۷ تا ۳۴۱

آدرس مطلب:

<https://www.cafetari.kh.com/news/۲۹۴۹۶/وجه-ارانی>